

ЗА НОВУ ПРОЈЕКЦИЈУ НАУЧНОГ РАЗВОЈА

Предраг Раденовић*

Технолошки факултет, Београд

Резиме: У уводном делу рада разматрана су питања природе науке која је преузела задатак да нивелише универзалистичке претензије религије и подрије филозофску претензију на „апсолутно знање”. Средишњи део текста је посвећен анализи науке као рационалног сазнања и искуства – човека и света, те захтеви пред науку да се демократизује како више не би колонизовала, већ управо обрнуто, хуманизовала наш „свет живота”. Аутор посебно истиче садашњи задатак наше науке да на нов начин пројектује обнову и развој разореног друштва.

Кључне речи: наука, религија, филозофија, теорија, велике истине у друштвеним наукама, сплет упорних заблуда, нова пројекција научног развоја.

FOR A NEW PROJECTION OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

Abstract: In the beginning a nature of science is considered, as it overtook a task to level universalistic pretensions of religion and to undermine philosophical pretension on „absolute knowledge”. A central part of the discussion is devoted to analysis of science as a rational cognition and experience – of the man and world, as well as to demands before science to democratise itself in order not to colonise but humanise the „world of life”. Author especially points out the present task of our science to project reconstruction and development of our devastated society.

Keywords: science, religion, philosophy, theory, great truths in social sciences, complex of persistent misconceptions, new projection of devastated society.

Опште је познато из историје европске мисли да је „научни погон” тек са „Просветитељством” добио прворазредни значај и улогу. С једне стране, наука је преузела задатак да нивелише универзалистичке претензије религије, и да укине теологију као „општи поглед на свет”. С друге стране, наука је требало да подрије филозофску претензију на „апсолутно знање”. Другим речима, временом се „научни ум” наметнуо као искључива мета-контролна инстанца преосталим формама сазнања, а сцијентизам се натурао као преовлађујућа „слика света”.

Позивајући се на своје спектакуларне прагматичне резултате (лет на Месец се узима као крунски доказ тријумфа техничког ума) наука се устолачила као једини, обавезујући тип рационалности. Тако је у духовној подели посла, наука преузела некадашњи примат уметности, религије и филозофије. Штавише и данас се научно знање узима као „трајни коректив” узнапређујућег фонда свеопштег сазнања у западној култури. Сви су, мање-више спремни да текућу акумулацију људског знања фиксирају за подручје науке. Само је наука постала поуздан полигон за увежбавање „општег”, „нужног” и „истинитог” сазнања. Верујући у своје стабилне епистемске моделе, наука се скоро нападно, наметнула као привилеговано „царство истине”. Заправо наука као рационално сазнање и искуство

* e-mail: board@iasc-bg.org.yu

се односи на *целину човека и света*, и у ширем контексту, и опште везе између појава. Њу посебно карактерише: логично-узрочна систематичност, поузданост, тенденцијска тачност, проверљивост – и не допушта произвољну субјективност и емоционалност. Ко би још данас могао, у некој врсти посвећеног скептицизма, да посумња у текуће истине науке? Ко би се уопште дрзнуо да опонира очигледним и несумњивим резултатима научних теорија?

Па ипак, управо је ова слепа вера у науку деловала крајње контрапродуктивно како за историју развоја саме науке, тако и за њене социјалне и културне последице. Тако је, рецимо, свеопште поверење у „Њутновску парадигму” – чије трагове можемо пратити све до данас, спречило продор нових „научних револуција” у XX веку.

Целокупан „симболички поредак” (сви наши стилови резоновања, писања и читања) био је контаминиран вером у каузалистичку и детерминистичку „слику света”.

Свеопшти продор, тако рећи, позитивистички продор сцијентизма у тзв. друштвене и хуманистичке науке само документује тотални тријумф „природних наука” над алтернативним супарницима. Својом метадолошком ригидношћу и теоријском искључивошћу, сцијентизам је колонизовао све остале моделе духовности, а нарочито филозофију. Наравно, овом позитивистичком вирусу није одолела ни социјална ни политичка, ни правна мисао и филозофија. Целокупна друштвена мисао није остала резистентна пред налетом строго дисциплинованог научног ума. Само нас је, при том, један корак одвајао од строгог реда у теорији дисциплинованом поретку у пракси. Управо се тежило да се целокупни „свет живота” моделира и структурира, по законима научне ригорозности. Суспензија и потискивање еманципаторних елемената у историји управо вуку своје корене и своју теоријску легитимацију из научне строгости.

Још је, рецимо, Ж. П. Сартр говорио како теоријски ред не подноси историјски неред и како логички канони не трпе животну спонтаност. Мислим, да се мирне савести можемо сложити са Бењаминовом славном тврдњом како „нема ни једног документа културе који истовремено није и документ варварства”! Чини се да је сваком историјском злу, сваком фактичком насиљу претходио терор у теорији. При том, што је теорија, у системском смислу, била обимнија и већа, то је њен радијус изведеног насиља био обимнији. Дакле, поред својих еманципаторских потенцијала, научна империја виртуелно носи у себи и поробљивачке тенденције. Ко би данас уопште могао да порекне да су најновије (софицициране) форме надзирања, кажњавања и поробљавања у директној вези са тако различитим научним теоријама, и то рецимо, од Марксизма и Психоанализе до генетског инжењеринга и функционалистичке теорије затвора. Ко би још могао да порекне да су управо најспектакуларнија открића у теоријској физици припремила терен за атомску апокалипсу. Зар нису Аушвиц и Гулаг управо „метафоре” за научну навигацију тоталитарног друштва. Не заборавимо да је објављено на милионе „научних” студија, истраживања, књига, итд. које су теоријски легитимисале и оправдале текући терор и насиље у историји. При том је „научна империја” са својом арогантном надменошћу – у којој се никад није доводио у питање проблем кризе компетенције – фабриковала на хиљаде научних установа, академија, институција, универзитета, института, итд., који су институционално оверавали свакодневно извитоперење теорије у праксу.

Да подсетимо, највећи промашаји и гигантски порази до недавно југословенске привреде били су вођени и програмирани наводно најтачнијим и најобјективнијим научним истраживањима. Управо је економски колапс предходне Југославије крунски и емпиријски доказ лажности „истинитих” теорија. Изгледа да су се „картезијански ресурси рационалности” у науци сасвим истрошили. Мишљење које би се још увек канонски позивало на „строга”, „методична” и универзално обавезујућа методска правила, било би мишљење које унутар себе репродукује оно што је Лиотар називао „теоријски терор”. Дошло је време, да нарочито тзв. „друштвене науке” унутар себе ослободе једну филозофију релативизма и историцизма, коју науке у својој просвећеној фази заслужују. Некадашње велике истине у друштвеним наукама су се по правилу испостављале као оно што Фајерабенд назива, „сплет упорних заблуда”. При том су те истрајне заблуде скупо коштале и вероватно нико озбиљан није спреман да их бедно репризира. Тек када би прихватили један суптилни релативизам који упућује на „пролазни карактер научних тековина” не би више мирне савести били спремни на „одстрел у име теоријске истине”. Уколико би у оквиру наших истраживања више пажње посветили заблудама, неуспесима, колебањима, корекцијама, преиспитивањима и сл., теорије не би више могле да буду „рецепт” и „упут” за деформисану праксу. Тек оне научне теорије које су ослобођене и растеређене од ауторитарних и искључивих „истина” неће ажурирано командовати својим прагматичким учинцима. Живо, радознано имагинативно научно сазнање се не може више окаменити у чврсто агрегатно стање теорије. Време је да научна мисао положи рачуне за своје патологизирајуће нус-продукте у пракси; време је да се наука демократизује како више не би колонизовала, већ управо обрнуто, хуманизовала наш „свет живота”. Уколико наука и даље буде некритички рачунала са својим „ригидним истинама” биће суодговорна за оно што је Макс Хоркхајмер описујући фашизам, рекао како је он „демонско лице просветитељства”. Већ је критичка теорија друштва знала да се еманципаторска страна Просветитељства извитоперила у ауторитарну структуру. Дијалектика просветитељства би морала да зна да се свака идеологизирана наука, по правилу, деградира на стандардне рецепте дневне политичке праксе. Тада више није реч о научним истинама већ о идеолошкој вери и политичком слепилу. Добро је знати да ми живимо у времену „које се одликује чињеницом да проблем није у томе што има премало већ премного истине”.

Данас морамо поћи од константе да смо доживели *разорено друштво*, те да нажалост имамо и дефицит демократске традиције и културе – и надасве, присутну опасност од нове ауторитарности тоталитарног предзнака.

Стога нам предстоји тежак задатак: *нова пројекција развоја на научним основама* - у чијем центру мора бити брига о *заједничком добру* – а не острашћени интереси елита и крупног капитала, који науку настоје да потчине својим интересима.